

WZORNIK HAFTÓW PODHALAŃSKICH

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Wzornik opracowany przez Podhalańską Lokalną Grupę Działania, współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach działania 19 „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER”, poddziałania 19.3. „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020. Instytucja Zarządzająca PROW 2014-2020 – Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi.

Tekst publikacji jest skróconą wersją merytorycznego opisu haftu podhalańskiego autorstwa Pani Katarzyny Fiedler (pełna treść została opublikowana w odrębnym pliku).

Wzory graficzne haftów opracowane na podstawie fotografii eksponatów ze zbiorów Muzeum Tatrzańskiego oraz zbiorów własnych autorki tekstu merytorycznego opisu haftu podhalańskiego.

Podziękowanie:

Zarząd Podhalańskiej LGD pragnie podziękować w pierwszej kolejności partnerom projektu Stowarzyszeniu Kraina Św. Anny oraz MAS Opavsko za zaproszenie do wspólnej realizacji projektu pn. „Dizajn, a wzory regionów”, dzięki któremu mogliśmy zrealizować szereg cennych działań: warsztaty praktyczne, konferencja, wydawnictwa, pamiątki z motywami regionalnymi. Serdecznie dziękujemy także za współpracę dyrekcji i pracownikom Muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem - za udostępnienie eksponatów do sfotografowania w celu opracowania wzornika. Jest naszym wspólnym celem zachowanie i upowszechnianie autentycznego lokalnego dziedzictwa. Życzymy przyjemnej i inspirującej lektury.

Uwaga od wydawcy: Podhalańska LGD zwraca się z prośbą do osób, które będą korzystać w swoich działalnościach ze zwektoryzowanych wzorów zawartych w publikacji, o zawarcie informacji o pochodzeniu wzoru z powołaniem się na nr. katalogowy eksponatu muzealnego np: "**Wzornik haftów podhalańskich - Podhalańska LGD. Wzór inspirowany E/. . . /MT**"

Ludźmierz, marzec 2024

POCZĄTKI PODHALAŃSKIEGO STROJU LUDOWEGO I WZORNICTWA HAFTY NA PŁÓTNIE

Strój podhalański początkowo nie posiadał praktycznie żadnych form zdobniczych. Do początku XIX w. stosowano tylko proste ściegi służące do zszywania dwóch kawałków tkaniny lub do zabezpieczania brzegów tkaniny i jej wzmocnienia w miejscach rozcięć. Tkaniny, a potem gotowe ubrania wykonywane były w domach z tkanin i skór pozyskiwanych w ramach prowadzonej gospodarki rolno-hodowlanej. Z uprawianego powszechnie na Podhalu lnu, góralki tkwały różnej jakości płótna od cienkich po grube. Drugim sposobem pozyskiwania materiałów była hodowla owiec, w ramach której górale pozyskiwali skóry i wełnę. Ze skór garbowanych domowymi sposobami wykonywano okrycia wierzchnie: serdaki i kozuchy oraz obuwie – kierzpce i różne akcesoria: pasy, torby, rzemienie. Wełna tkana na krosnach, była kolejno poddawana procesowi folowania i przerabiana na sukno, z którego później wykonywano spodnie zwane *portkami* oraz wierzchnie okrycia czyli *cuchy*.

Tak wykonywana odzież musiała starzczać na dłuższy czas, dlatego górale bardzo dbali o ubiór i starali się by służył im jak najdłużej. Stąd w strojach góralskich pojawiły się dodatkowe obszycia, które z czasem przyjęły formę ozdobną. W taki właśnie sposób narodziły się na Podhalu hafty i aplikacje w stroju.

Rozwój sztuki hafciarskiej na Podhalu przypadł na przełom XIX i XX stulecia. Pierwsze hafty pojawiły się na wykonanych z płótna kobiecych koszulach, zapaskach, chustach czepcowych oraz także zakładanych na głowy chustach tzw. związkach. Były one haftowane **białym** lub **kolorowym ściegiem łańcuszkowym** i zazwyczaj były poprowadzone wzdłuż krawędzi tkaniny.

Najpowszechniej stosowanym rodzajem haftu na koszulach i fartuchach był haft płaski inaczej atłaskowy, którym wykonywano motywy płatków kwiatów lub listki. Haft płaski, biały lub rzadziej w wersji kolorowej, stosowany jest nadal do zdobienia koszul męskich. Zdobieniu podlegają tradycyjnie mankiety rękawów, kołnierz koszuli i te partie materiału, które znajdują się na przedzie koszuli wzdłuż rozcięcia od kołnierzyka do wysokości klatki piersiowej. Motywy zdobnicze koszul męskich to zwyczajowo drobne **kompozycje kwiatowo roślinne – gałązki z listkami i szarotki**.

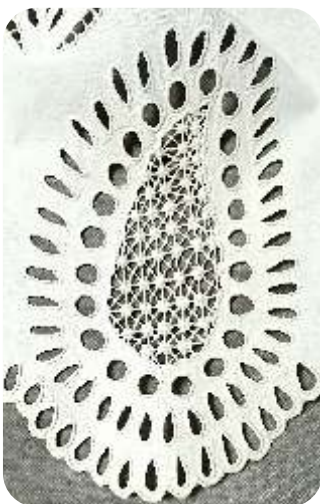
W drugiej połowie XIX wieku rozpowszechnił się na Podhalu **haft dziurkowy** zwany **angielskim** i w połączeniu z **haftem płaskim** zdominował wzornictwo podhalańskie wykonywane na płótnie, a z czasem także na bawełnie, etaminie i innych półsyntetycznych i syntetycznych tkaninach, z których współcześnie szyje się kobiece koszule i halki noszone pod spódnicą. Haft ten wykonywano najpierw ręcznie, a od początku XX w. także techniką maszynową.

Fot.1. Wykończenie fartucha zakładanego pod spódnicę haftem angielskim. Fartuch z Olczy k. Zakopanego wykonany w około 1900 r. E/5911/MT. Tkanina wycięta w zęby, ozdobiona podwójnym rzędem dziurek wzdłuż wycięcia, centralnym motywem jest wzór kwiatu szarotki, a całości haftu dopełniają wycięte bądź wyhaftowane gałązki i listki.

Gdy pojawiła się możliwość wykonywania tego typu haftu przy pomocy maszyn do szycia typu Singer, hafty te stały się nieodłącznym elementem stroju góralek podhalańskich. Dany wzór na koszuli lub fartuchu powstawał poprzez odpowiednie zakomponowanie ogromnej ilości dziurek występujących w kształcie **kótek**, **elips** oraz **otworów o kształcie kropli**, które odpowiednio zaprojektowane tworzyły większe motywy dekoracyjne. Najbardziej popularne były motywy roślinne: **gałązki z listkami i główki kwiatów**, w których można było wyróżnić np. **szarotki**, **lilie złotogłów** lub **róże**. Często w hafcie angielskim dziurkowanym pojawiały się **motywy geometryczne**, np. romby a nawet zaadoptowana z męskich portek parzenica. Najbardziej popularnymi były tzw. „**gruski**”. Podobnym do tego motywu był wzór **palmety**. Ten pochodzący z orientu motyw zdobniczy został zaadoptowany na Podhalu z wzorników tkanin drukowanych, był niezwykle popularny w krajach karpackich w II poł. XIX w.

Na początku XX wieku na Podhalu stały się niezwykle modne **bluzki kobiece** w typie bluzek ukraińskich ozdobione **kolorowym haftem o rozbudowanych kompozycjach kwiatowych** z poprzecznymi wstawkami wykonanymi techniką mereżki, które występowały na rękawach i na przedzie koszuli. Bluzki tego typu także obecnie występują w stroju podhalańskim i zwykle noszone są w zestawie ze spódnicą, rzadko zakłada się na nie gorset aby nie zasłonić misternego haftu.

Fot.2. Motyw palmety na fartuchu kobiecym z ok. 1900 r. E/1069/MT. Wewnętrzny otwór motywu palmety ozdobiony siateczką w tzw. pajęczki.

Fot.3. Motyw rombów i bukietów kwiatów na kołnierzu koszuli góralskiej z Dzianisza z 1932 r. E/4452/MT.

Fot.4. Rękaw koszuli kobiecej z motywem hafciarskim parzenicy, który to motyw został przeniesiony na koszule z męskich portek i stał się popularny w II połowie XX w. Koszula ze zbiorów autora tekstu lata 70. XX w. twórca nieznany.

Górale wierzchnie okrycia z sukna ozdabiali haftami wykonanymi z kolorowej wełny lub włóczki oraz pokrywali aplikacjami z cienkiego zielonego bądź niebieskiego sukna. **Pierwotnie skąpe zdobienia występowały w miejscach szwów lub rozcięć tkaniny, tak by jednocześnie zamaskować i wzmocnić miejsca zszywania dwóch kawałków materiału.**

W przypadku spodni góralskich szwy były tradycyjnie poprowadzone po zewnętrznej stronie portek. Obszycie ich sznurkiem zapobiegało zniszczeniom. Podobnie rzecz miała się z cuchami.

ZDOBIENIA SPODNI GÓRALSKICH CZYLI PORTEK

Pierwsze ornamenty zdobnicze spodni męskich, tzw. cyfry, wykonywane były techniką witego sznura. Samo słowo „cyfrować” w gwarze podhalańskiej oznacza „zdobić” – czyli przez pojęcie „cyfrowane portki” rozumie się spodnie sukienne zdobione sznurami i kolorowymi haftami.

Zwyczajowo spodnie męskie tzw. „portki”, posiadały hafty wokół tzw. *przyporów*, czyli wokół symetrycznie położonych dwóch rozporków oraz szerokie lampasy naszywane z kilku sznurów po zewnętrznej stronie nogawek. Dodatkową ozdobę portek stanowiły tzw. „raki”, „pieski” lub „kohutki”, czyli motywy dekoracyjne w formie czterech pętli dodane do lampasów poniżej linii bioder.

Fot.5. Portki góralskie z Dzianisza z 1935 r. wykonane przez Łukasza Trojana, bogato wykończone lampasami, ozdobione parzenicami z dominacją koloru czerwonego i granatowego z motywem centralnym tzw. „4 światy”. Lampasy wykonane z sześciu ułożonych naprzemiennie sznurów skręcanych z czerwonej i granatowej wełny w taki sposób by otrzymać efekt warkocza. Lampas dodatkowo został przyozdobiony przecinającymi się haftami w formie linii falistych zwanych na Podhalu gadzikami, wykonanymi ścięciem łańcuszkowym. Po zewnętrznej stronie lampasów dodane ozdoby w formie zielonych i niebieskich listków i pączków tzw. bulek. Nieco poniżej linii bioder po zewnętrznej stronie nogawek dodatkowe zdobienia tzw. „pieski”, „kohuty” lub „raki”. Ekspонат Muzeum tatrzańskiego E/293/MT.

Klasyczna forma parzenicy na spodniach górali podhalańskich pojawiła się dopiero w II połowie XIX w. Najpierw obszywano tylko rozcięcia wokół przyporu. Z czasem owo obszycie zostało rozbudowane o nahaftowany poniżej rozcięcia motyw rombu czyli tzw. „krzesiwko”. Kolejno dodane zostały formy pętlicowe wykonywane techniką witego sznura, naszywanego na portki. Z czasem moda na takie zdobienie portek spowodowała że naszywano coraz większą ilość zdobień pętlicowych, które przecinając się tworzyły zgrubienia z uwagi na nakładanie się kolejnych warstw sznurów. Zrezygnowano wówczas z dekorowania portek aplikacją ze sznura na rzecz haftowania tego motywu ścięciem łańcuszkowym. Wówczas pętlice zostały w konsekwencji poprzecinane tworząc tzw. kule czyli formy zbliżone do zawiniętych do góry lasek, których zwyczajowo haftowano po 3 lub 4 pary do każdej parzenicy. Po dodaniu owych kul motyw krzesiwka został przesunięty poniżej, a centralne miejsce parzenicy zajęło kółko zwane gwarowo światem.

Rys.1. Ewolucja parzenicy góralskiej: a - obszycie przyporu sznurem, b - obszycie wzbogacone motywem rombu "krzesiwka", c - dodanie ornamentów pętlicowych między obszyciem a krzesiwkiem, d - powyżej "krzesiwka" motyw centralny tzw. „świat”, a koło niego niepełne pętlice czyli tzw. kule.

Motyw centralny był różnie ozdabiany: najczęściej gdy kółko było niewielkich rozmiarów do ok. 3 cm średnicy zahaftowywano całą jego powierzchnię **płaskim ścięciem**. Gdy rozmiar tej dekoracji był większy, kolisty motyw wewnętrzny ozdabiano na różne sposoby:

- dzieląc je na cztery pola czyli na „**stryświaty**”.
- poprzez wpisanie weń takich ozdób jak: **rozeta, gwiazda, kwiat** lub **pawie oko** modne na początku XX wieku.

Zdobienia na portkach Górali Podhalańskich przeszły więc swoistą ewolucję od minimalistycznych ornamentów pojawiających się w drugiej połowie XIX w. do przerysowanych w formie i kolorystyce zdobień w postaci rozłożystych parzenic. Obecnie wraca się do skromniejszych haftów na portkach góralskich, wykonując hafty zwyczajowo w trzech podstawowych kolorach: czarnym, czerwonym i zielonym. Czasami dodając nieznaczne ilości włóczki w kolorach różowym i niebieskim.

Fot.6. Parzenice na portkach wykonane ściegiem łańcuszkowym. Z dominacją koloru czerwonego. Motyw centralny oraz obszycia wokół przyporu i wokół krzesiwka ozdobione dodatkowymi czarnymi kóteczkami tzw. bulkami. Widoczny z boku (z prawej strony) lampas wykonano z 9 sznurów. Portki wykonane przez Stanisława Fatłę z Kościelisk w 1934 r., E/4518/MT.

Fot.8. Parzenice z motywem centralnym w kształcie rozety w kolorach czerwonym i zielonym. Grube kontury parzenicy wykonane ściegiem łańcuszkowym w kolorze czarnym. Obszycie przyporu ozdobione dodatkowo motywem gadzika i listków w kolorach czerwonym, czarnym i zielonym. Portki wykonał Michał Łuczek z Ratułowa w 1934 r. E/4510/MT.

Fot. 7. Parzenica na portkach z motywem centralnym - kółkiem podzielonym na czerwone i zielone pola tzw. "4 światy". Parzenica dodatkowo ozdobiona ściegiem podwójnej krokiewki na zewnątrz „krzesiwka” oraz motywem wolutowym wewnątrz. Wokół obszycia przyporów dodatkowo wyhaftowany łańcuszek z czerwonym wypełnieniem. E/293/MT, portki z Dzianiszaz 1935 r.

Fot.9. Parzenica z motywem centralnym w formie gwiazdy lub kwiatu, wykonana w kolorach granatowym - kontur parzenicy oraz czerwonym, zielonym i różowym. Po zewnętrznej stronie krzesiwka zdobienia w formie ósemek z wypełnieniem z kolorowej wełny, a wewnątrz i u góry wokół przyporu motywem wolutowym. Parzenicę jako wzornik wykonał Wojciech Wyroba z Ratułowa w 1934 r., E/4522/MT.

Fot.10. Parzenica z motywem centralnym w formie pawiego oka w kolorach czerwonym, zielonym różowym i niebieskim. Kontur parzenicy wykonany ściegiem łańcuszkowym w kolorze granatowym. Motyw krzesiwka wypełniony ornamentem wolutowym a na zewnątrz motywem tzw. ósemek. W górnej części wokół obszycia przyporu motyw łańcuszka z czerwonym wypełnieniem. Parzenicę jako wzornik wykonał Wojciech Wyroba z Ratułowa w 1934 r., E/4470/MT.

ZDOBIENIA CUCH BIAŁYCH

Na Podhalu okrycia wierzchnie wykonywane były z sukna białego lub brązowego. Cuchy wykonane z brązowego sukna zwane na Podhalu cuchami czarnymi nie posiadały haftów. Pierwsze zdobienia na białych cuchach pojawiły się w XIX wieku. Zdobia ją kolorowa bądź naturalna włóczka skręcona w sznury przyszyte wzdłuż brzegu całej cuchy, rękawów i stójki. Pierwszą ozdobą na cuchach była sukienna aplikacja w kształcie trójkąta przyszyta na końcu rękawa. Pod koniec XIX wieku zaczęto przyszywać wokół karczka, stójki, rękawów, kieszonki lub dwóch kieszonek i krajem całej cuchy kolorowe sukienne aplikacje, często wycięte w małe półkoliste ząbki. Z czasem na te aplikacje, które zwyczajowo przyjęły kolor zielony, zostały nałożone hafty wykonywane różnymi ściegami. Ściegiem łańcuszkowym haftowano w formie falistej linii motywy wężyka lub woluty zwane na Podhalu „gadzikiem”. Ściegiem płaskim czyli atłaskowym atłaskowe haftowane były drobne motywy roślinne, a haftem krzyżykowym motywy tzw. „krokiewek”. Poza haftami które zdobiły sukienne aplikacje wokół brzegów cuchy i jej rękawów, motywami roślinnymi ozdabiane były także przednie części cuchy na wysokości piersi. Zwyczajowo w tym miejscu haftowano duże kompozycje roślinne w formie bukietów kwiatów lub szyszek albo bukiety w „pawie oka”. Jeśli chodzi o bukiety złożone z kwiatów to najczęściej powtarzały się kompozycje róż lub lilii.

Fot.11. Brzeg rękawa białej cuchy wykończony aplikacją z zielonego sukna wyciętą zęby oraz haftami łańcuszka, gadzika i motywami roślinnymi bukietów kwiatów. Powyżej aplikacji haft ściegiem krzyżykowym. E/4908/MT.

Fot.12a, 12b. Cucha z białego sukna wykonana w 1935 r. przez Stanisława Fatłę ojca z Kościelisk dla muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, na wysokości piersi ozdobiona haftowanymi bukietami z motywem pawiego oka, Brzegi cuchy w tym brzeg rękawa ozdobiony aplikacją z zielonego sukna oraz haftem krzyżykowym tzw. „krokiewką” lub inaczej „ściegiem zakopiańskim”, motywem gadzika wykonanym ściegiem łańcuszkowym oraz haftem płaskim, którym wykonane są kwiatki, „pazdurki” i listki. E/3133/MT.

Fot. 13a, 13b, 13c. Cucha z białego sukna z 1949 r. ozdobiona haftowanymi bukietami róż, wykonana w miejscowości Zub-Suche Brzeg kołnierza i rękawa białej cuchy wykończony aplikacją z zielonego sukna wyciętą w zęby oraz motywem woluty czyli tzw. „gadzika” i motywami roślinnymi stokrotek, listków i lilii złotogłów, E/3096/MT.

HAFTY I APLIKACJE NA SERDAKACH I KOŻUCHACH

W historii strojów górskich wyróżnia się tzw. „kożuchy białaczańskie”, które modne były przede wszystkim w I połowie XIX w. oraz tzw. „kożuchy liptowskie”, które przeszczepione na Podhale z południowej strony Tatr w II poł. XIX w. nadał należą do kanonu stroju górali Podhalańskich.

ZDOBIENIE SERDAKÓW I KOŻUCHÓW LIPTOWSKICH

W latach 60. i 70. XIX w. przyszła na Podhale moda z Liptowa na krótkie kożuchy i serdaki słowackie zwane tam węgierskimi – farbowane na różne odcienie brązów, oranżów i zieleni, zdobione rozbudowaną aplikacją z safianowych skórek, kolorowym haftem i wykończano czarną oprymą, czyli barankiem, sięgające do wysokości bioder lub nieco poniżej. Ów baranek okalał serdaki i kożuchy wokół połów od spodu i wokół szyi. Pierwotnie doszywany naturalny baranek cackli podhalańskich w kolorze czarnym, został w XX wieku zastąpiony czarnym obszyciem karakułów. Różnice między skórzanymi okryciami kobiet i mężczyzn najłatwiej rozpoznać po obszyciach wokół otworów na ręce. Serdaki męskie są w tym miejscu obszyte safianową skórą, a serdaki kobiece czarną oprymą (barankiem).

Fot. 14a., 14b. Serdak kobiecy przód/tył. Na serdaku widać baranek wokół serdaka i wycięć na ręce. Serdak ozdobiony skórą safianową w kolorze malinowym oraz haftami w motywy roślinne: listki i kwiaty. W górnej części na plecach serdaka detal zdobniczy tzw. cebula – wycięta z safianowej skóry i wzbogacona o hafty krzyżkowe w formie tzw. krokiewki. Serdak z 1907 r. wykonał Franciszek Gąsienica. E/4922/MT

Fot. 15a, 15b. Serdak męski noszony przez kolekcjonera sztuki zakopiańskiej Bronisława Dembowskiego, uszyty na Liptowie w II połowie XIX w. подарowany do Muzeum Tatrzańkiego w 1922 r. E/1676/MT przód i tył. Na serdaku widać oprymę z baranka wokół serdaka, oraz skórę safianową wokół wycięć na ręce oraz pokrywająca szwy. Skórka safianowa na przedzie serdaka tworzy podwójną aplikację. Wzdłuż ząbków wyciętych w aplikacji drobne hafty roślinne – listki i bulki. Na plecach większe kompozycje roślinne: od góry motyw szarotek umieszczony sąsiadująco wzdłuż tzw. cebuli, a na centralnej części serdaka bukiet siedmiu róż stylizowanych na pawie oka w kolorach różu i czerwieni z licznymi listkami. Z przodu serdaka pięć kolorowych pomponów z włóczki.

Sąsiadująco z oprymą/barankiem umieszczano na kozuchach i serdakach aplikacje z cienkiej **czerwonej safianowej skóry**, która występowała także w odcieniach **bordo i koloru malin**. Od wewnętrznej strony aplikacja ze skóry wycinana była w charakterystyczne **zęby tworzące różne kształty fal, bulek lub zaokrąglonych listków**. Krawędzie tych zębów wykończone były **czarną lacetą** lub **włóczką** przyszywaną czarną nicią. Bogatsi górale fundowali sobie serdaki z podwójną aplikacją z safianu na przedniej stronie serdaka lub kozucha. Skórka safianowa była po wierzchu haftowana zazwyczaj podwójnym ściegiem krzyżkowym jedwabną lub bawełnianą włóczką lub muliną. Wzór ten zwany popularnie **krokiewką** lub **ściegiem „zakopiańskim”** występował najczęściej w kolorach żółtym i zielonym lub czerwonym i czarnym, a dodatkowo z dwóch stron obwiedziony był cienkim rzemykiem skórzanym zwanym cyroniem. Dodatkowe zdobienia serdaków tworzyły pojedyncze aplikacje z safianowej skóry i hafty na plecach na wysokości łopatek i bioder tzw. **cebule**.

Ostatnim elementem zdobiącym serdaki i kozuchy był **kolorowy haft** wykonany wzdłuż do aplikacji z safianu przy pomocy **kolorowej muliny**. Motywy hafciarskie w przypadku okryć męskich stanowiły **dwukolorowe liski w kolorach zielonym i niebieskim oraz kwiatek w postaci czerwonego kółeczka**, a w przypadku serdaków lub kozuchów kobiecych dekoracje te przyjmowały formy konkretnych kwiatów: **lilii, lilii złotogłów, różyczek, stokrotek** lub **pawich oczek**.

Rys. 2. Różne motywy roślinne haftowane na serdakach i kozuchach podhalańskich: tzw. bulki (na serdakach męskich) lilie, lilie złotogłów, stokrotki, pawie oka (na serdakach kobiecych).

Najparadniejszym elementem stroju góralek podhalańskich były dopasowane do tułowia, zakładane na koszulę gorsety. Posiadały szerokie ramiączka i doszyte u dołu kaletki. Zwyczajowo były zapinane na guziczki lub posiadały wszyte w brzegi tkaniny - od linii piersi po pas - pątyki usztywniające oraz doszyte metalowe kółka, przez które sznurowano szeroką wstążkę, wiązaną w pasie w kokardę. Gorsety zwyczajowo wykonywano z droższych tkanin niż koszule i spódnice, najczęściej z materiałów fabrycznych: tkanin brokatowych i jedwabnych, a najczęściej z aksamitu lub weluru. Gorsety zakładano głównie na dni świąteczne, toteż jako odświętna forma stroju były poddawane licznym zdobieniom, które zmieniały się pod wpływem różnych mód oraz dostępności do danych akcesoriów hafciarskich takich jak ozdobne sznurki tzw. sutasze, kolorowe nici, koraliki, blaszki, cekiny i ozdobne szkiełka oraz farby do tanin.

GORSETY DEKOROWANE APLIKACJAMI Z SUTASZU

Już na przełomie XIX i XX w. kobiety przystrajały gorsety ozdobnymi sznurkami, najczęściej **sutaszem w kolorze srebrnym lub złotym**. W gorsetach podhalańskich najwcześniej stosowano jako dekorację proste obszycia, biegnące wzdłuż wszystkich brzegów gorsetu, czyli wycięcia dekoltu i przodów, ramion, oraz wzdłuż doszywanych kaletek. Używanie tego typu zdobień wymuszało pewien kanon wzorów, bowiem naszywany na tkaninę sutasz formowano zazwyczaj w **motywy pętlicowe** tzw. **ósemki**, bądź **zgeometryzowane wzory roślinne**, tworzące kompozycję **w formie kwiatowego drzewka**.

Fot. 16a, 16b. Bordowy gorset z aksamitu ozdobiony motywami pętlicowymi. Sznurek w złotym kolorze naszyty z przodu gorsetu w formie tzw. ósemek. Tył gorsetu ozdobiony motywem dwóch gałzek z listkami w formie pętelek. Kaletki ozdobione potrójną pętlami i obszyte pasmanterią. Gorset wykonany w 1967 r. przez Helenę Fatłę z Kościelisk E/6060/MT.

Fot. 17a, 17b. Przód i tył gorsetu w kolorze bordo wykonany około 1900 r. ozdobiony beżowym sutaszem, przód w motywy drzewka tył w motywy gałązek ze stylizowanymi kwiatami ostu, E/7797/MT.

Fot. 18a, 18b. Przód i tył gorsetu w kolorze ciemnej czerwieni z aplikacją z przodu z sutaszu w formie drzewek ze stylizowanymi kwiatami szarotki. Gorset wykonany w Zub-Suchym w 1955 r. E/5044/MT.

Z czasem gorsety zdobione tą techniką były także dodatkowo ozdabiane pojedynczymi koralikami lub cekinami. Haftowanie gorsetów metodą witego sznura zostało zarzucone końcem XIX w. lecz odrodziło się w latach 90. XX wieku. Góralki powróciły do upodobań z drugiej połowy XIX w. i szyły wówczas nie tylko skromne gorsety zdobione sutaszem lecz także dopasowane do nich spódnice z naszywanymi dołem taśmami z pasmanterii. Trend zdobienia gorsetów sutaszem widoczny jest na Podhalu także obecnie i występuje równoległe z innymi technikami.

GORSETY HAFTOWANE KORALIKAMI I CEKINAMI

Moda na gorsety zdobione koralikami i cekinami rozpoczęła się na początku XX w. Wówczas błyszczącymi dodatkami pokrywano, centralne części dwóch przodów i tyłu gorsetu oraz wszystkie kaletki. Stosowanie tego typu ozdób spowodowało, że na gorsetach pojawiły się różnorakie motywy roślinne bazujące na konkretnych gatunkach kwiatów głównie związanych z naturalnym środowiskiem Podhala takich jak np. lilia złotogłów, szarotka, mak, oset, oraz dziewięciśń, który jako motyw zdobniczy ma szczególne znaczenie bowiem uważany jest za najbardziej znany motyw zdobniczy kobiecego stroju góralskiego. Dziewięciśń, w środowisku góralskim wyhaftowany na czerwonym tle z białych, srebrnych i zielonych cekinów i koralików, jest tradycyjnie przypisany dla kobiet niezamężnych. Inne motywy roślinne występujące na gorsetach haftowanych cekinami i koralikami to zapożyczone z czasów Młodej Polski popularne wówczas kompozycje kwiatów ogrodowych, takich jak: bratki, stokrotki, róże itp. Wpływ na zdobnictwo gorsetów koralikami i cekinami miały migracje do ościennych krajów oraz do Stanów Zjednoczonych, skąd przysyłano na Podhale kolorowe okrągłe oraz podłużne koraliki, a także okrągłe błyszczące cekiny oraz aksamity i welury. W II połowie XX w. oprócz gorsetów szyto na Podhalu z aksamitów także spódnice, które jako dopełnienie danego gorsetu, były dekorowane tym samym motywem zdobniczym.

Fot. 19a, 19b. Gorset z czerwonego aksamitu ozdobiony motywem lilii złotogłów. Dekoracja wykonana z różnych rodzajów srebrnych i zielonych cekinów i koralików. Wykonany w miejscowości Ciche w 1940 r. E/10228/MT

Fot. 20. Gorset panieński z czerwonego aksamitu ozdobiony motywem dziewięciornika wykonanym koralikami i cekinami. Gorset wykonany w latach 60. XX w. Pochodzi z archiwum rodziny autora tekstu. Twórca nieznany.

GORSETY HAFTOWANE NIĆMI

Inną formą zdobień na gorsetach były hafty wykonywane kolorowymi nićmi, kordonkiem, muliną lub nićmi jedwabnymi. W tym typie zdobień stosowano takie same motywy zdobnicze jak wymienione powyżej kompozycje z kwiatów i roślin górskich lub ogrodowych. Posługiwanie się haftem płaskim, miało wielki wpływ na sztukę zdobnictwa gorsetów, bowiem najlepsze hafciarki nakładając kolejne warstwy nici i stosując tzw. cieniowanie, gdzie dwa lub trzy kolory zbliżone odcieniami nachodzą na siebie, uzyskiwały efekt haftu trójwymiarowego.

Warto podkreślić, że zdobienie gorsetów nićmi było najbardziej popularne w okresach, w których z różnorodnych powodów nie można było dotrzeć do fabrycznej pasmanterii oraz cekinów i koralików, czyli np. w czasach wojny i w okresie powojennym. Ta metoda zdobienia jest także stosowana obecnie.

Fot. 21a, 21b, Gorset z czerwonego aksamitu wyhaftowany nićmi w róże. Haft cieniowany w różne odcienie różu, żółci i zieleni. Gorset wykonany w latach 1970-75 przez Agatę Fiedor z Cichego. E/ 8726/MT.

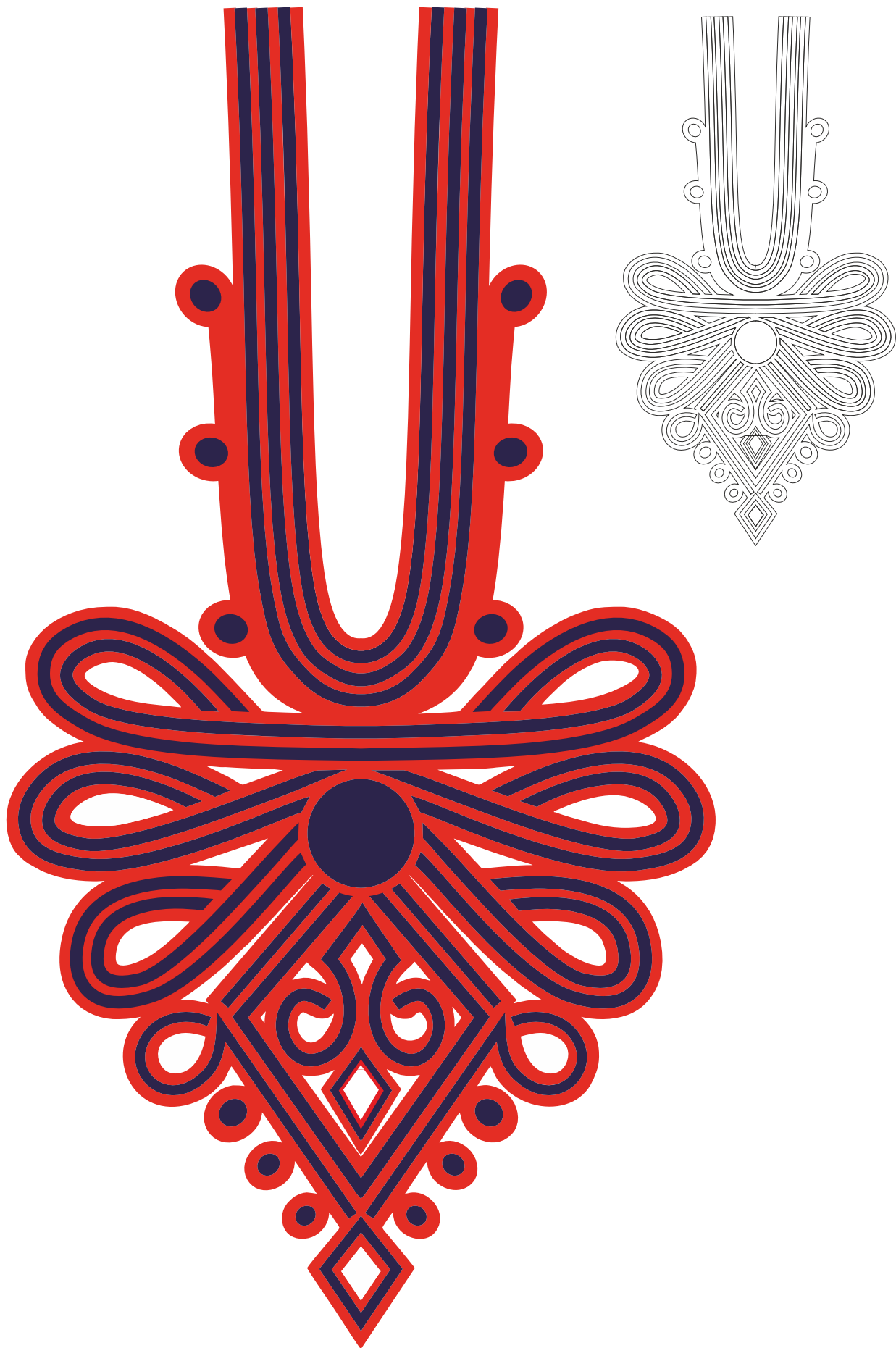
GORSETY MALOWANE

Warto wspomnieć, że w przeszłości na Podhalu występowały także były gorsety malowane. Technika ta jako mniej pracochłonna mogła wyprzeć droższy haft jednak w praktyce nigdy go nie zastąpiła. Współcześnie technika malarska jest coraz bardziej popularna, co jednak wiąże się nie tylko z lepszej jakości farbami do tkanin ile jest pokłosiem wysokiego kunsztu artystycznego zajmujących się tą techniką zdobienia miejscowych artystek ludowych.

WZORNIK OPRACOWANIE GRAFICZNE

Parzenica z kółkiem w centrum – wzór inspirowany haftem na portkach wykonanym ścięciem łańcuszkowym, z dominacją koloru czerwonego. Motyw centralny oraz obszycia wokół przyporu i wokół krzesiwka ozdobione dodatkowymi kółeczkami tzw. bulkami. Portki wykonane przez Stanisława Fatłę z Kościelisk w 1934 r. Ekspонат muzeum Tatrzańskie: E/4518/MT.

Parzenica na portkach z motywem centralnym - kółkiem podzielonym na czerwone i zielone pola tzw. "4 światy" – wzór inspirowany haftem na portkach z Dzianisza z 1935 r. wykonanych przez Łukasza Trojana. Parzenica dodatkowo ozdobiona ściegiem podwójnej krokiewki na zewnątrz „krzesiwka” oraz motywem wolutowym wewnątrz. Wokół obszycia przyporów dodatkowo wyhaftowany tańcuszek z czerwonym wypełnieniem. Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/293/MT

Parzenica z motywem centralnym w formie pawiego oka w kolorach czerwonym, zielonym różowym i niebieskim – wzór inspirowany haftem na białym suknie, kontur parzenicy wykonany ściegiem łańcuszkowym w kolorze granatowym. Motyw krzesiwka wypełniony ornamentem wolutowym a na zewnątrz motywem tzw. ósemek. W górnej części wokół obszycia przyporu motyw łańcuszka z czerwonym wypełnieniem. Parzenicę jako wzornik wykonał Wojciech Wyroba z Ratułowa w 1934 r. Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/4470/MT.

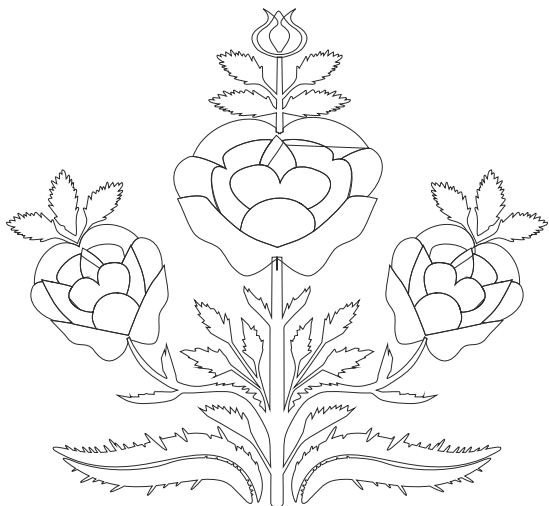

Parzenica z motywem centralnym w formie gwiazdy lub kwiatu oraz po bokach fragmenty tzw. „piesków” – Wzór oryginalny parzenicy i zdobień wykonano na suknie w kolorach granatowym - kontur parzenicy oraz czerwonym, zielonym i różowym. Po zewnętrznej stronie krzesiwka zdobienia w formie ósemek z wypełnieniem z kolorowej wełny, a wewnątrz i u góry wokół przyporu motywem wolutowym. Parzenicę jako wzornik wykonał Wojciech Wyroba z Ratułowa w 1934 r. Ekspozycja Muzeum Tatrzańskiego: E/4522/MT.

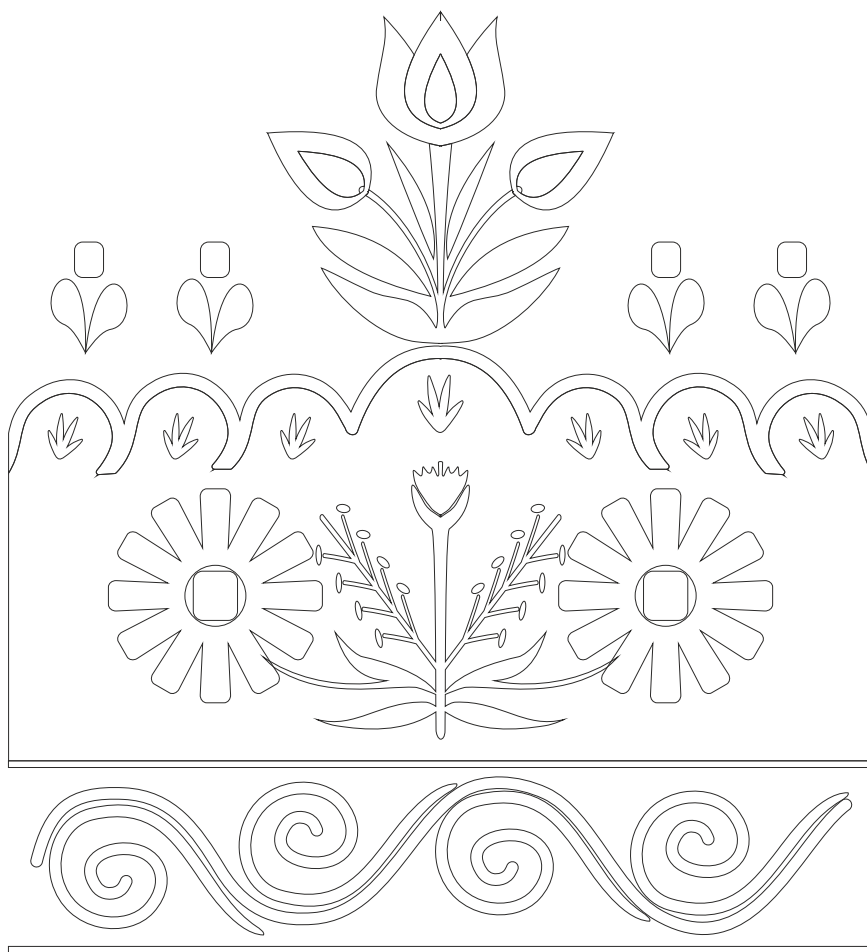
Motyw szarotek, gałązek i listków – wzór inspirowany haftem płaskim na koszuli męskiej z regionu Podhala lata 70. XX w. z archiwum autora tekstu merytorycznego (K. Fiedler), twórca haftu nieznany.

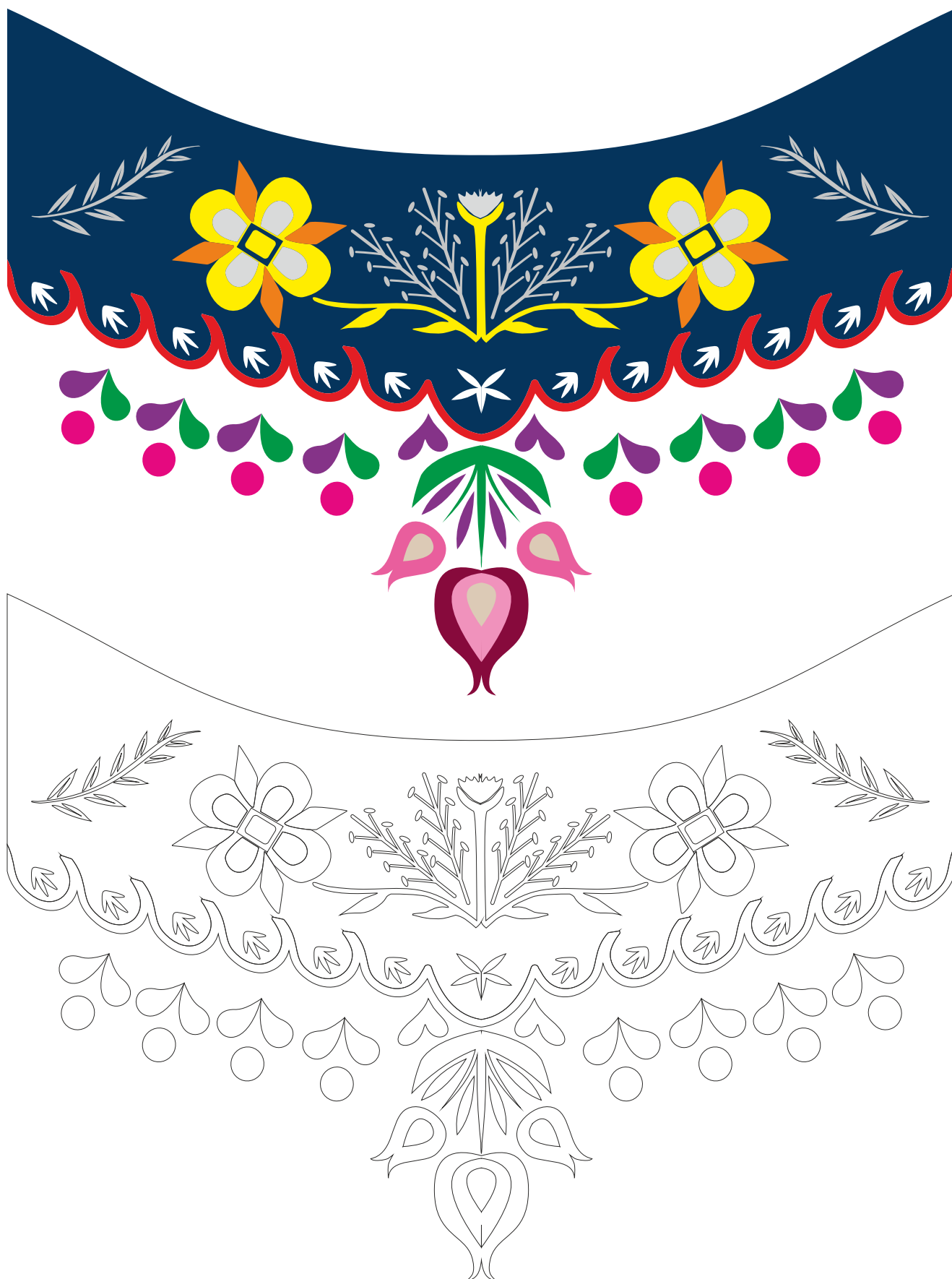

Motyw Bukiet róż z listkami – wzór inspirowany haftem z białej cuchy wykonany na wysokości klatki piersiowej. Cucha z białego sukna ozdobiona buketami róż z 1949 r. wykonana w miejscowości Zub-Suche. Własność Muzeum Tatrzańskie: E/3096/MT.

Motyw woluty czyli tzw. „gadzika” z motywami roślinnymi stokrotek, listków i lili złotogłów – wzór inspirowany aplikacją wykonaną na brzegu rękawa białej cuchy. Aplikacja z zielonego sukna wycięta w zęby z motywem woluty czyli tzw. „gadzika” i motywami roślinnymi stokrotek, listków i lili złotogłów. Cucha z 1949 r. - Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/3096/MT.

Motyw woluty czyli tzw. „gadzika” z motywami roślinnymi stokrotek, listków i lilii złotogłów – wzór inspirowany aplikacją wykonaną na tylnej części kołnierza białej cuchy. Aplikacja z zielonego sukna wycięta w zęby z motywem woluty czyli tzw. „gadzika” i motywami roślinnymi stokrotek, listków i lilii złotogłów. Cucha z 1949 r. Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/3096/MT.

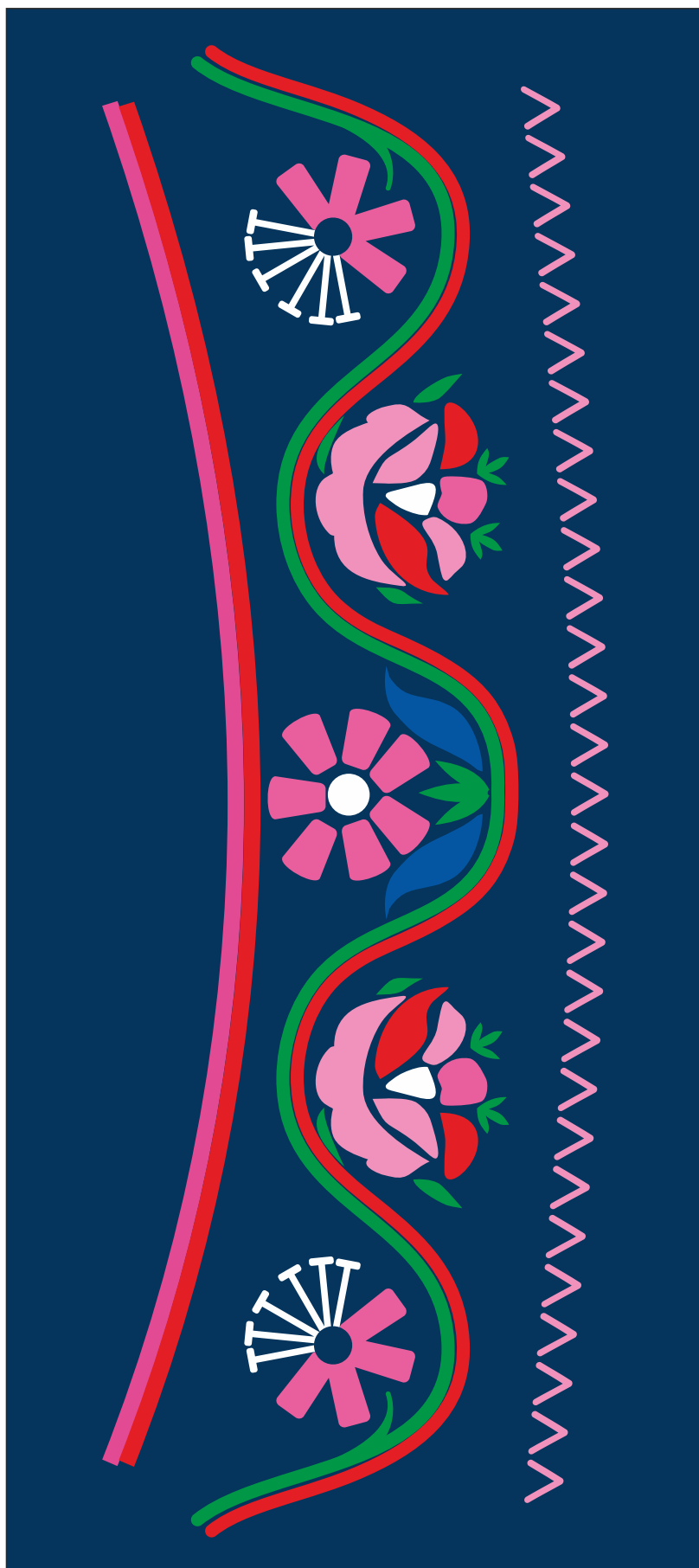
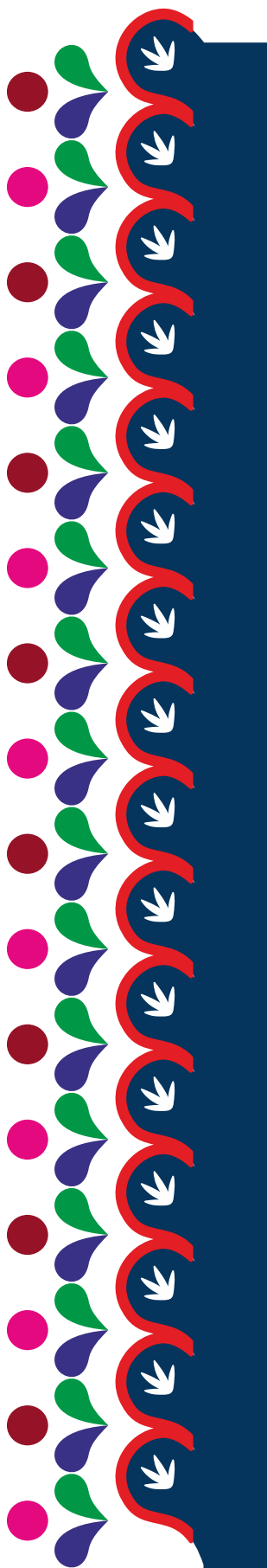

Bukiety kwiatów róż stylizowane na pawie oka – wzór inspirowany haftem z białej cuchy z 1935 r. na wysokości piersi. Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/3133/MT.

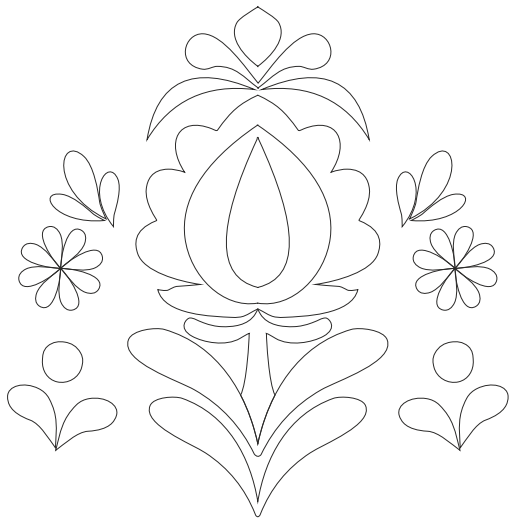

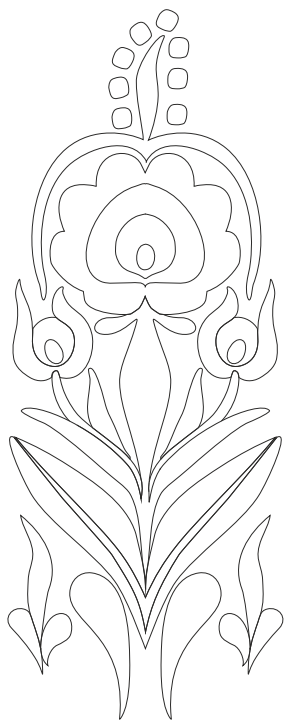
Motywy kwiatowe z aplikacją z zielonego sukna – wzór inspirowany aplikacją i haftem cuchy białej. Wykonanej w 1935 r. przez Stanisława Fatłę ojca z Kościelisk dla muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, Ekspонат Muzeum tatrzańskie: E/3133/MT.

Motywy kwiatowe i zdobnicze – wzory inspirowane aplikacjami i haftem białej cuchy: brzeg cuchy i brzeg kołnierza (haft na tle zielonej aplikacji). Cucha z białego sukna wykonana w 1935 r. przez Stanisława Fatłę ojca z Kościelisk dla muzeum Tatrzańskiego w Zakopanem, Ekspozat Muzeum Tatrzańskie: E/3133/MT.

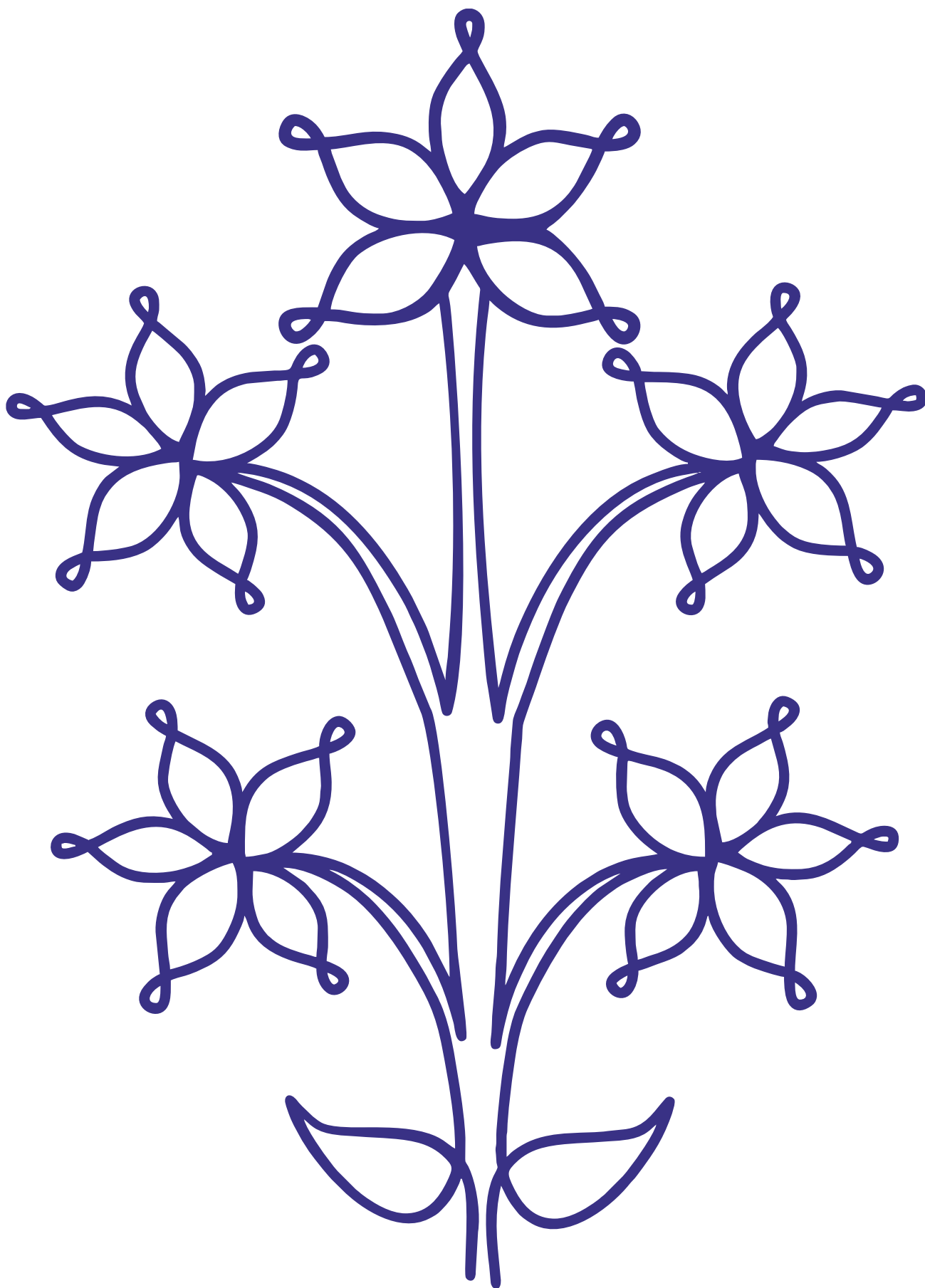
Motyw kwiatowy z różą w centrum – wzór inspirowany fragmentem haftu wykonanym w sąsiedztwie aplikacji z zielonego sukna na brzegu rękawa cuchy białej oraz na plecach cuchy białej. Ekspонат Muzeum Tatrzańskiego: E/3133/MT.

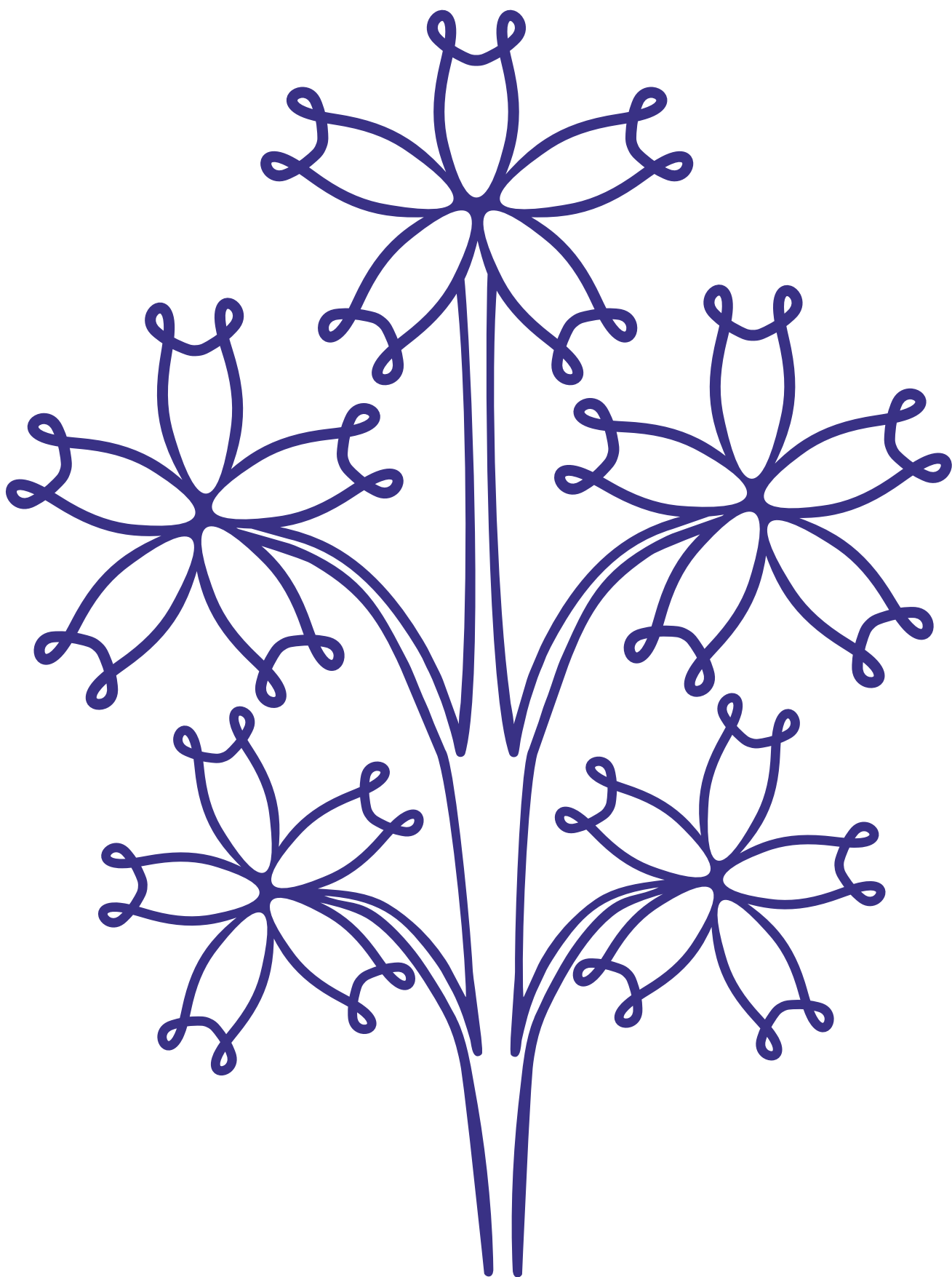
Motyw roślinny – listki i kwiaty – wzór inspirowany haftem z motywem roślinnym wykonanym na skórzanym serdaku kobiecym. Serdak kobiecy z 1907 r. wykonał Franciszek Gąsienica. Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/4922/MT.

Motyw lilii złotogłów – wzór inspirowany zdobieniem na gorsecie z czerwonego aksamitu, dekoracja wykonana z różnych rodzajów srebrnych i zielonych cekinów i koralików. Gorset wykonany w miejscowości Ciche w 1940 r. Ekspонат Muzeum tatrzańskie: E/10228/MT.

Motyw szarotek w formie drzewek – Inspirowany aplikacją z sutaszu w formie drzewek ze stylizowanymi kwiatami szarotki na aksamitnym gorsecie w ciemnej czerwieni. Gorset wykonany w Zub-Suचे w 1955 r. Ekspонат Muzeum tatrzańskie: E/5044/MT.

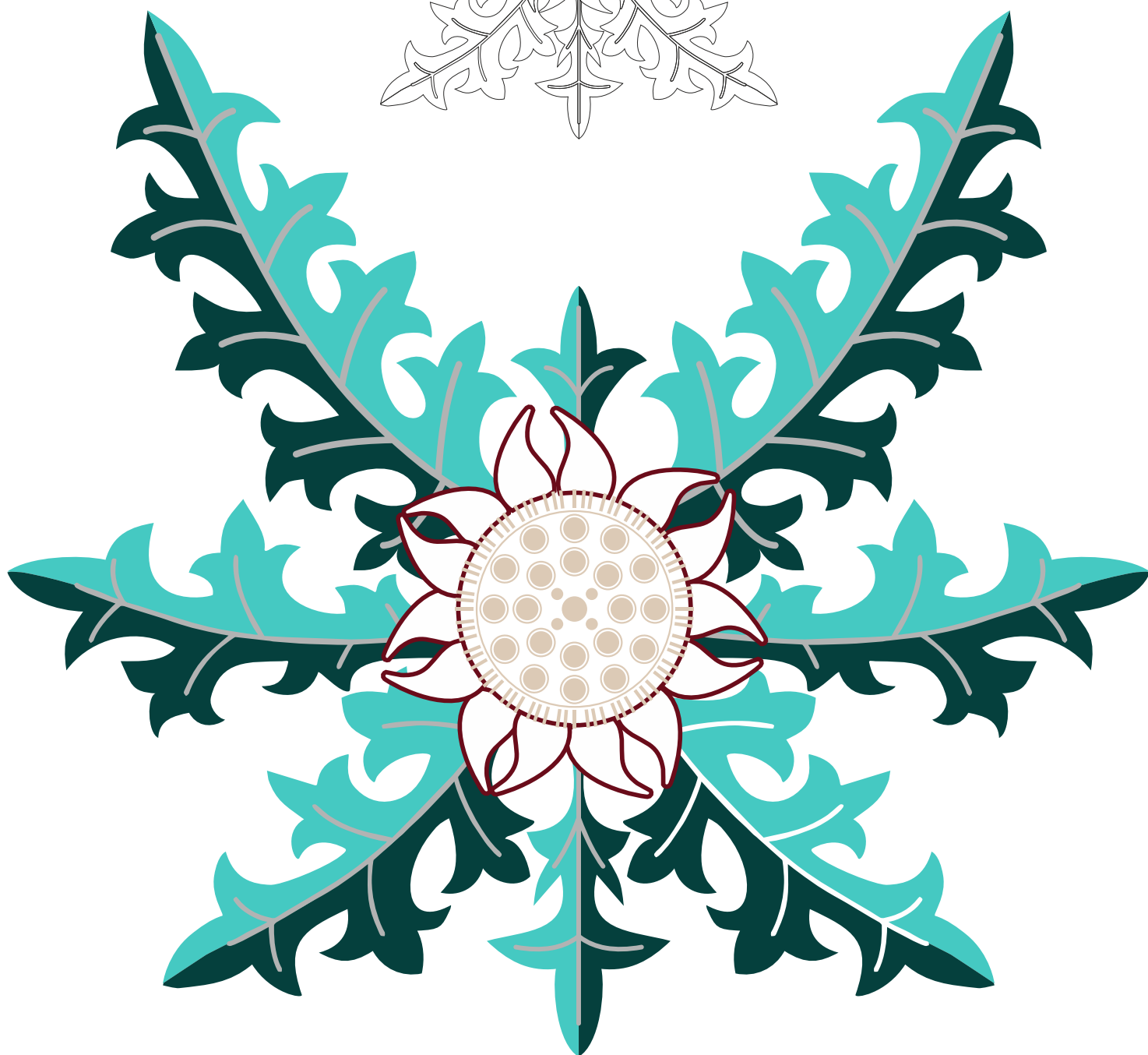
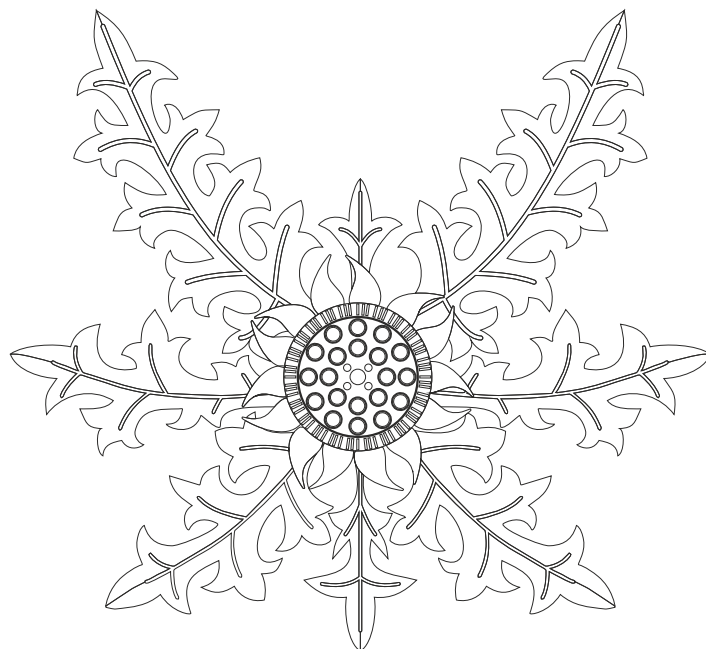

Motywy drzewka/gałzek ze stylizowanymi kwiatami ostu – Inspirowany aplikacją z sutaszu na gorsecie w kolorze bordo wykonanym około 1900 r. Ekspонат Muzeum tatrzańskie: E/7797/MT.

Motyw cieniowanej róży z listkami – inspirowany haftem cieniowanym wykonanym nićmi na gorsecie z czerwonego aksamitu (przód i kaletki – pojedyncza róża). Haft cieniowany w różne odcienie różu, żółci i zieleni. Gorset wykonany w latach 1970-75 przez Agatę Fiedor z Cichego. Ekspонат Muzeum Tatrzańskie: E/ 8726/MT.

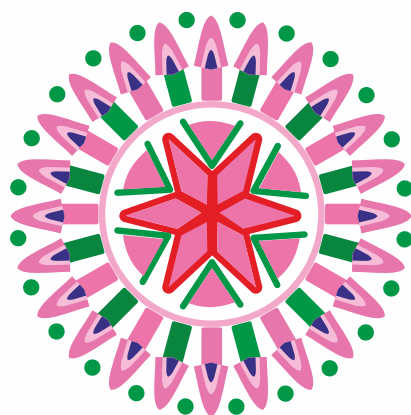
Motyw dziewięciornika – wzór inspirowany fotografią gorsetu panińskiego z czerwonego aksamitu ozdobionego motywem roślinnym (dziewięciśli beżodygowy) wykonanym koralikami i cekinami. Gorset wykonany w latach 60. XX w. z archiwum rodziny autora tekstu merytorycznego (K. Fiedler). Twórca wzoru nieznan.

Motyw szarotek i cebulka – wzór inspirowany haftem i aplikacją na plecach serdaka. Wzór szarotek umieszczony sąsiadująco wzdłuż tzw. cebuli, na tyle serdaka męskiego. Serdak męski noszony przez kolekcjonera sztuki zakopiańskiej Bronisława Dembowskiego, uszyty na Liptowie w II połowie XIX w. podarowany do Muzeum Tatrzańskiego w 1922 r. Ekspонат Muzeum Tatrzańskiego: E/1676/MT

 Bukiet siedmiu róż stylizowanych na pawie oka – wzór inspirowany kompozycją roślinną w centralnej części serdaka męskiego – bukiet siedmiu róż stylizowanych na pawie oka w kolorach różu i czerwieni z licznymi listkami. Serdak męski noszony przez kolekcjonera sztuki zakopiańskiej Bronisława Dembowskiego, uszyty na Liptowie w II połowie XIX w. подарowany do Muzeum Tatrzańskiego w 1922 r. Ekspонат Muzeum Tatrzańskiego: E/1676/MT.

*Każdy haft to kawałek naszej historii
szanuj i pielęgnuj autentyczne podhalańskie wzornictwo!*